

УКРАЇНСЬКІ АДВОКАТИ У ПОЛІТИЧНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ У ГАЛИЧИНІ 1930-х РОКІВ

Висвітлено питання дослідження ролі інституту адвокатури у здійсненні ідеї права, зокрема правосуддя, в історичному вимірі судових процесів Східної Галичини 30-х років XX століття. З огляду на узагальнення наукових позицій щодо досліджуваної проблеми суспільно-політичних змін, які відбулись в історії українського народу, здійснено теоретико-правове осмислення практичної діяльності судових адвокатів у вказаний період. Розкрито роль інституту адвокатури у здійсненні ідеї права та у правосудді.

Ключові слова: адвокат, філософія права, адвокатура.

Постановка проблеми. Однією із основних цінностей суспільства, як і держави, є право, зміст якого в філософії та теорії права розкривається, з-поміж іншого, через права. З огляду на співіснування та взаємодію різних типів правових культур, виникають питання: який зміст ідеї права, чи він є універсальним, як вона реалізується. Пошук відповідей на ці питання пропонується проводити на основі дослідження змістовних чинників формування ідеї права як поняття та її здійснення. Один із таких чинників – інститут адвокатури.

Практичну актуальність пошуку відповіді на ці питання зумовлено потребами право- та державотворення в Україні. Правове реформування складно уявити без концептуального вирішення зазначеної проблеми: з'ясування ролі адвокатури в здійсненні ідеї права та формах її реалізації, зокрема правосудді.

Стан дослідження. Проблематика історичного розвитку та функціонування інституту адвокатури досліджувались багатьма українськими правознавцями, зокрема такими, як: В. Бігун, Т. Варфоломеева, І. Гловацький, О. Жуковська, В. Святоцька, О. Святоцький, М. Михеєнко, М. Штефан, О. Якименко та ін. Окремо слід зазначити праці з філософських і теоретичних проблем адвокатури таких сучасних дослідників, як Б. Бігун, О. Скакун, С. Сливка, Л. Тацій.

Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних і зарубіжних вчених у дослідженні проблематики, зауважимо: нині теоретичні та філософські питання ролі інституту адвокатури у здійсненні ідеї права та, зокрема, правосуддя є малодослідженими. Відтак існує потреба в додатковому дослідженні сутності зазначеного інституту,

конкретизації його правових та професійних основ функціонування, що доцільно здійснювати, охоплюючи історичний аспект дослідження періодів становлення української адвокатури.

Мета статті – виявити окремі особливості ролі інституту адвокатури у здійсненні ідеї права, зокрема правосуддя, в історичному вимірі на прикладі окремих судових процесів минулого.

Виклад основних положень. Здійснення права неможливе без здійснення правосуддя. Як зазначає В. С. Бігун, правосуддя розуміється як судове здійсненні ідеї права. Останнє розглядається як систематизоване уявлення про те явище, яке позначається як «право», конкретизоване за допомогою певного праворозуміння, відповідної концепції. Ідея права – змістовна категорія правосуддя. Ідея ж правосуддя конкретизується в смислах правосуддя [1, с. 16]. Досліджуючи проблематику адвокатури, варто розглянути роль цього інституту в творенні таких смислів.

Останнім часом стає доступнішим малодосліджений матеріал авторства відомих українських адвокатів, зокрема матеріали історичних судових процесів 1930-х років у Східній Галичині. З-поміж таких є й матеріал судового процесу за кримінальною справою щодо Зенона Пеленського. Як зазначив останній в судовому процесі, «трагедія, яку переживала українська нація по втраті своєї державності, застала кожного, хто її переживав, пригадуватися над причинами цієї трагедії» [2, с. 36]. А. Бедрій стверджував, що «справжні націоналісти не лише голосять ідею, але відважно виступають у її захист, навіть під загрозою втрати життя чи довгих тюремних присудів окупантським режимом» [3, с. 22].

Адвокат у справі Миколи Лемика С. Шухевич запевняв: «іменем всієї оборони заявляю, що приналежність підсудного до якоїнебудь організації не грає в сім ділі ніякої ролі, бо весь 40-а мільйонний український нарід без огляду на політичні угруповання вважає такий вчинок за вислів стихійного протесту всієї української нації проти небувалого нищення основ її життя» [2, с. 67].

Адвокати одні з перших усвідомили потребу участі в державницькій боротьбі, оскільки особисто простежували суперечливість політичних судових процесів. Ординарна функція захисту порушених прав особи доповнювалася екстраординарною функцією свідомої чи не свідомої участі у державницькій діяльності.

З огляду на політичний характер судових процесів, адвокати сприяли стабілізації політичних уподобань суспільства як основи процесу історичного державотворення, що в недалекому часі стало перспективною опорою стабілізації основ громадянського суспільства.

Активна позиція українських адвокатів у 1930-х роках, які супроводжувалися «політичними» процесами на Галичині, зумовлювала їхні відчутні обмеження, оскільки всі судові слухання відбувались під головуванням суддів-поляків. Невипадково, що в судових процесах до логічного завершення не було доведено низку питань, значущих для певної справи. Клопотання відхилялися головуючим у справі, що тривалий час обмежувало захист, ускладнюючи ситуацію підзахисних. Водночас особливість позиції українських адвокатів виявлялася, зокрема, у відвазі перед тогочасною владою. Адвокати навмисне ініціювали клопотання провокуючого характеру, аби служителі Феміди достукалися до свідомості українського суспільства, яке перебувала у дрімаючому стані.

Для порівняння зазначимо, що правовий статус адвоката в сьогоденній Україні регламентовано законом. Проте залишаються неврегульованими багато таких питань, як участь захисника на різних стадіях судового процесу, в тому числі здійснення повноважень порівняно з повноваженнями державного апарату (наприклад, щодо збору інформації) тощо.

Реалізуючи свої обов'язки представника у судовій справі, будь-який професійний юрист «співпрацює» з існуючою системою правосуддя, відтак виконує важливу суспільну функцію – захист прав та інтересів пересічних громадян, юридичних осіб шляхом надання їм правової допомоги. Водночас, здійснюючи свої повноваження, адвокат може опинитися в ситуації фактичної конфронтації інтересів.

У 1930-х роках українські адвокати здійснювали захист здебільшого на солідарних засадах, що мало відповідне значення для вироблення єдиної тактики захисту, яка не була витвором лише одного конкретного адвоката, а, натомість, колективної думки всієї адвокатської спільноти, яка брала участь у справі. Такі рішення ухвалювались на засіданнях Колегії оборонців або Союзу українських адвокатів.

Захисні промови українських адвокатів у процесі судового захисту членів УВО та ОУН є одним із важливих джерел у вивченні їх змісту й судового красномовства. Здебільшого це стосується судових промов, де особливо виразно виявляються приватні та особисті інтереси підсудного та його захисника, часто – суспільства.

Окремі промови, виступи адвокатів тогочасної Східної Галичини могли становити великий об'єм друкованого тексту, який часом досягав кілька сотень сторінок машинописного тексту. На перший погляд вони могли видатися надмірними, проте були результативними для підзахисного та вражаючими для присутніх у конкретній судовій залі. Приміром, Ю. В. Старосольський зазначав, що «матеріали промов

адвокатів С. Шухевича і В. Старосольського разом (складали) близько 120 сторінок» [4, с. 114].

Обсяг тез залежав від характеру судової справи, кількості обвинувачених, ступеня звинувачення, ваги та сили доказів. Кожна частина промови, її обсяг та наведення конкретних даних змінювалась залежно від наявних обставин.

Виокремимо також промови захисників, що характеризувались високим рівнем майстерності. Як зазначено у джерелах, в одному із судових виступів В. Ю. Старосольський «заволодів увагою усієї зали. Навіть судді заслухались його виступом...» [5, с. 8]. У своїх поглядах адвокат виявив себе як людина великого слова, як перспективний громадський діяч, що своєю працею невід'ємно спричинив зміни чинної системи держави, зокрема і суспільства. Красномовністю викладення на належному рівні описової частини промови володів не кожен адвокат, тому адвокати попередньо радились про те, хто з них готуватиме її.

Виступаючи у справі, виголошуючи промову, захисник розглядав підсудного як людину, особистість. Кожний доказ чи свідчення розглядалися адвокатами в процесі виступів. На досудових нарадах адвокати вирішували як подавати в засіданні докази захисту: відразу «козирні», щоб звернути увагу суддів, а опісля – менш значні; або ж спочатку слабкі, поступово збільшуючи їх значення у справі, щоб судді пішли в нарадчу кімнату під їх враженням. Для порівняння: сьогодні доказовий матеріал афішується практично відразу, в попередньому судовому засіданні, що дещо підштовхує протилежну сторону до активних дій у перешкоді довести свою правоту іншій стороні.

Адвокати прагнули тлумачити чинне законодавство особливо детально, щоб це не викликало жодних сумнівів у його смислах. Вони розуміли, що така поведінка виконує важливу роль під час вирішення судової справи, а відтак – здійснення правосуддя.

Висновки. Одна із особливостей ролі інституту адвокатури в здійсненні ідеї права, зокрема правосудді, в історичному вимірі судових процесів на Східній Галичині 1930-х років може полягати, на правах припущення, в такому. Українські адвокати відстоювали певне уявлення про право як ідею правового захисту проукраїнських державницьких позицій, водночас захищаючи в суді сподвижників таких позицій за допомогою правових механізмів, передбачених тогочасним законом. У такому розумінні ідея права характеризувалась культурною особливістю тогочасного українського (українсько-польського контексту). Водночас у частині розуміння ідеї права як правового захисту легітимних інтересів сама ідея права може розглядатися як універсальна. У судових процесах, які здебільшого у 1930-х роках були політич-

ними, виявлялись не лише приватні, особисті інтереси захисників, а і загальносуспільні погляди певної частини суспільства. У результаті інститут адвокатури в частині української адвокатури Східної Галичини того часу може розглядатися як один із чинників становлення сучасної української державності. Це становлення є суперечливим, оскільки політично зумовлене. Відтак доречним є подальше дослідження ролі тогочасної адвокатури у здійсненні правосуддя з огляду на особливості конкретних судових процесів загалом та з'ясування змісту ідеї права як поняття та її здійснення з огляду на особливості того історичного та політичного виміру.

1. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення: монографія / В. С. Бігун. – К., 2011. – 330 с.
2. ЦДІА у м. Львові. – Фонд 371. – Опис 1. – Справа 108.
3. Бедрій А. Борець і мученик за Україну – доктор Володимир Горбовий / А. Бедрій. – Дрогобич: Відродження, 1995. – 88 с.
4. Гловацький Ю. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних процесах початку ХХ ст.: наук.-практ. посібник / Ю. Ю. Гловацький; МВС України; Львівський юридичний інститут. – Львів, 2004. – 283 с.
5. Старосольський Ю. В. Шляхами предків / Ю. В. Старосольський // Записки Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1991. – Т. 210: Історично-філософська секція. Володимир Старосольський 1878–1942. – 411 с.

Семенюк І. Я. Украинские адвокаты в политических судебных процессах в Галичине 1930-х годов

Освещены вопросы исследования роли института адвокатуры в осуществлении идеи права, в частности правосудия, в историческом измерении судебных процессов Восточной Галичины 30-х годов ХХ века. Учитывая обобщения научных позиций по исследуемой проблеме общественно-политических изменений, которые произошли в истории украинского народа, осуществлено теоретико-правовое осмысление практической деятельности судебных адвокатов в указанный период. Раскрыта роль института адвокатуры в осуществлении идеи права и в правосудии.

Ключевые слова: адвокат, философия права, адвокатура.

Semeniuk I. Ya. Ukrainian lawyers in political court processes in Galicia in the 1930 years

One of the basic values of both society and the state is law the content of which in legal science is revealed through the law. Taking into account interaction of various types of legal cultures a number of questions is raised, namely: what is the content of the idea of law, is it universal, how this idea is realized. The answer can be found in the results of the research of the factors of law idea formation, in

particular – the institute of the Bar. While paying due tribute to the academic elaborations of both national and foreign scholars in researching the problem in question, one should note that certain scientific issues regarding the role of the Bar institute in the implementation of the idea of law and, in particular, the idea of justice, is still little-investigated. Therefore, there is a need for further research of the essence of such institute, specification of the professional and legal basis of its functioning. Nowadays it is possible to get access to the materials prepared by famous Ukrainian lawyers, in particular, materials of the historical court processes of the 1930s in Eastern Galicia (materials of criminal cases on Zenon Pelenskyi, Mykola Lemyk, etc.) which rarely have been in the focus of the research. In such understanding the institute of the Bar in the part of the Ukrainian Bar of Eastern Galicia of that time can be viewed as one of the factors of modern Ukrainian statehood formation. However, this formation is quite contradictory as it is politically stipulated. Thus, it is a good idea to further research the role of the Bar of the time in administering justice regarding the peculiarities of certain court processes.

The article highlights the issue of researching the role of the institute of the Bar in the implementation of the idea of law, justice in particular, in historical dimension of the court processes in Eastern Galicia in the 1930s. Taking into account generalizations of the scientific positions on the researched issue of social and political changes that took place in the history of the Ukrainian people, theoretical and legal conceptualization of court lawyers' activity during the aforementioned period is done. The role of the institute of the Bar in administering justice and making law is shown.

Key words: lawyer, philosophy of law, lawyers.

Стаття надійшла 19 лютого 2016 р.

УДК 346.26(477)

Л. В. Хомко

ЛЕГІТИМАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розглянуто сутність поняття легітимації суб'єктів підприємницької діяльності, його співвідношення із іншими дефініціями. Досліджено загальні й спеціальні умови легітимації суб'єктів підприємництва в Україні на сучасному етапі. Визначено основні засади та законодавче підґрунтя державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Проаналізовано інститут державної реєстрації як необхідний елемент легітимації суб'єктів підприємництва.

Ключові слова: легітимація, державна реєстрація, суб'єкт підприємницької діяльності, легалізація, ліцензування.